Yerelden Düşmanlık İnşası: “Bütün gerçekler ortada iken, hala bu adamlar barış diyorlar ya”[1]

written by Serhat Tutkal | 28 Mart 2021

7 Haziran 2015 seçimleri sonrasında AKP’nin tek başına iktidar olamayacağı bir tablonun ortaya çıkmasıyla, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 24 Ağustos 2015 tarihinde seçimlerin yenilenmesi yönünde karar almıştır. Erdoğan, bu tarihten seçimlere kadar olan süreçte 4 kez “Muhtarlar Toplantısı” düzenlemiş, bu toplantılarda toplam 42 farklı şehirden davet ettiği muhtarlara hitap etmiştir. HDP’nin 7 Haziran seçimlerinde birinci sırayı aldığı 14 ilin yalnızca 2’sinden muhtarların davet edildiği bu toplantılarda Erdoğan’ın sıklıkla HDP yönetimine ve seçmenlerine yönelik nefret söylemi içeren kutuplaştırıcı bir dil kullandığı görülmektedir. Yerelden barış karşıtlığı ve düşmanlık inşa etme yönündeki politikaların bir parçası olarak HDP’nin ve HDP seçmeninin, inşa edilen “biz”in dışında bırakılarak düşman öteki olarak kodlanması, olası barış inşası girişimlerinin önünde ciddi bir engel olarak dikilmektedir. Bu türden bir ötekileştirme, karşı tarafı uzlaşmaya değer bir özne olarak görmeyi güçleştirmekte, bunun sonucu olarak ortaya çıkan kutuplaştırma ise ötekine yönelen (ve gelecekte yönelebilecek olan) şiddet eylemlerini meşrulaştırmaktadır. Bu durumda olası bir barış sürecinin inşasını mümkün kılabilmek için, her şeyden önce ötekileştirme sonucu ortaya çıkan kutuplaşma sürecinin geri çevrilebilmesi gerekmektedir.

Eleştirel söylem analizi toplumsal eşitsizliklerin, tahakküm ilişkilerinin, ayrımcılığın, baskının ve tüm bunlara olanak sağlayan yapıların üretilmelerinde, inşalarında, meşrulaştırılmalarında ve ifade

edilmelerinde söylemin rolünü inceler. Erdoğan'ın 1 Kasım seçimleri öncesinde muhtarlara hitaben yaptığı dört konuşmanın incelenmesi yoluyla; toplumun çeşitli kesimlerinin birbirine düşmanlaştırılmasının, mevcut düşmanlıkların meşrulaştırılarak yeniden üretilmelerinin, ötekileştirilen öznelere yönelen şiddetin meşrulaştırılmasının, barış inşası girişimlerinin ise gayrimeşrulaştırılmasının hangi söylem stratejileri yoluyla gerçekleştiğini tespit etmek mümkün olacaktır. Düşmanlaştırmanın ne türden söylemsel stratejiler yoluyla gerçekleştiğini tespit etmek ise bu düşmanlaştırma sürecini tersine çevirerek kalıcı bir barış inşasına girişebilmek yolunda ilk adımı atmamızı sağlayacaktır.

Bu blog yazısı toplamda yaklaşık 15.000 kelimelik dört muhtar toplantısı konuşmasının tamamını inceleyecek kapsamda değil. Bu yüzden, yazıyı doğrudan HDP'ye değinilen kısımlarla sınırlı tutup bu kısımlarda HDP'ye nasıl değinildiğine ve bunun bazı sonuçlarına işaret etmekle yetineceğim.

Muhtar Toplantılarında HDP

Bu yazıda, Erdoğan'ın toplantılarda HDP'ye değindiği 16 kısma odaklanılıyor. Bu kısımlarda HDP'ye yönelen suçlamaların bazı örnekleri şunlardır: "terör örgütünü arkasına almış olan bu siyasi parti", "terör örgütünün temsilcisi durumunda olan siyasi yapılanma", "bölücü örgütün güdümündeki siyasi organizasyon" (bu örnekte Erdoğan "ki bakınız parti demeye bile dilim varmıyor, bunun için organizasyon diyorum" şeklinde kelime tercihini gerekçelendirmiştir). Bu örneklerde Türkiye toplumu "biz" ve "onlar" arasında bölünürken, HDP "düşman öteki" olarak dışarıda bırakılmaktadır. Bu durumun bir başka örneği aşağıda görülebilir:

Ama bunlar, terör örgütünü arkasına almış olan bu siyasi parti okullarımızı yaktı mı? Yaktı. Camilerimizi yaktı mı? Yaktı. Hayır kurumlarımızı yaktı mı? Yaktı. Yakmaya devam ediyor mu? Ediyor. Bunların Fransa'da, Almanya'da, şurada, burada camilerimizi, evlerimizi kundaklayanlardan ne farkı var? Bunlar aynı ya hu, aynı… (10. Muhtarlar Toplantısı)

Bu örnekte HDP'nin öteki oluşu, "dış düşmandan farksızlığı" vurgulanmaktadır. Benzer bir başka vurgu da aşağıdaki örnekte görülmektedir:

Gezi olaylarında benim bayrağımı yakan sizsiniz, direkten bayrağımızı indiren sizsiniz.(…)Siz bizim İstiklal Marşımızın bile karşısında durdunuz. Çünkü hiçbir zaman millet olmadınız, olamadınız, tek bayrak olmadınız, olamadınız, tek vatan olmadınız, olamadınız ve ayrımcılıktan yana oldunuz. Ve kendinize göre de kalktınız, "Biz kendi vatanımızı da inşa edeceğiz." dediniz. (13. Muhtarlar Toplantısı)

HDP'nin ötekiliği o kadar kesindir ki, ne yaparsa yapsın öteki kategorisinden çıkması mümkün olmaz:

İşte son seçimde bazı yerlerde böyle sembolik olarak hani bazı beyaz Türkler vesaireler filan vardı ya, onlar da görsünler diye, dostlar alışverişte görsün kabilinden birkaç Türk bayrağı dalgalandırdılar, "bak işte biz de dalgalandırdık" dediler. Ama benim milletim bunları artık yutmuyor, gerçeği biliyor, bunların derdi başka. Bunların derdi, ülkemizi bölme gayreti. (10. Muhtarlar Toplantısı)

Tüm bu örnekler HDP'nin düşman öteki olarak kodlandığını, dolayısıyla ona yönelecek her türlü saldırının meşrulaştırıldığını göstermektedir. Bununla beraber, bu konuşmalarda yalnızca HDP değil, HDP'ye oy veren seçmen de hedef haline getirilmektedir. 11. Muhtarlar Toplantısı'nda HDP seçmenleri "aldatılmış" olarak adlandırılırken, 13. Muhtarlar Toplantısı'nda HDP seçmenine yönelik sorular doğrudan sorulmaktadır: "Ben sesleniyorum, tüm bölge halkına da, tüm milletime de

sesleniyorum; sırtını bu terör örgütüne dayayanlara karşı kardeşlerim, 1 Kasım'da gereken dersi vermeyeceksiniz de ne zaman vereceksiniz? Millet olmak işte bunu gerektiriyor." Bu beyanla 7 Haziran'da aldatılan, bir hata işleyerek HDP'ye oy veren seçmene af kapısı açılırken, 1 Kasım'da "hata"sında ısrar eden seçmenin millet olmanın asgari şartlarını yerine getirmemiş sayılacağı, dolayısıyla "biz" kategorisinin kesin olarak dışında bırakılacağı anlaşılıyor. Aynı toplantıda, yalnızca HDP seçmenlerinin değil, HDP seçmeni olmayan Kürt vatandaşların da her an "millet"in dışına atılabileceklerinin altı çiziliyor:

Ama ben şimdi diyorum ki; bölgedeki benim Kürt kardeşlerim de bu terör örgütüne karşı tavrını koymalıdır. Öleceksek bir kere ölelim, ama adam gibi ölelim, bunu yapmalıdır. (13. Muhtarlar Toplantısı)

Bu noktada Kürt, artık "adam gibi ölmek" veya tamamen ötekileştirilerek dış düşman kategorisine itilmek arasında bir tercihe zorlanmakta, Kürt vatandaşlara yönelen bu tehdit ise aynı konuşmanın sonuna doğru tekrarlanmaktadır: "Bölgede yaşayan insanımızdan kendi inancıyla, kültürüyle, tarihiyle hiçbir ilişkisi olmayan, tamamen ideolojik amaçlarla hareket eden örgüte ve onun güdümündeki yapılara karşı tavrını koymasını, bunu da en kısa zamanda göstermesini bekliyoruz."

Bir yandan HDP üyelerinin ve seçmenlerinin yanı sıra "adam gibi ölmeyi" tercih etmeyen veya "tavrını" en kısa zamanda koyamayan Kürtlerin de dahil edildiği kalabalık bir öteki kategorisi oluşturulurken, bir yandan da "öteki"nin "biz"den nasıl kategorik olarak farklı olduğu çeşitli biçimlerde vurgulanmaktadır. 11. toplantıda "Şehitlik sadece bizim dinimizde var, Zerdüştlerde değil veya onlarla beraber yürüyenlerde değil, bizim dinimizde var" denildiğinde "bizim dinimiz"den olmayanın bizden de olmadığı zaten anlaşılmaktaydı. Hâliyle muhtarlara "bu gerçekleri mahallenizdeki her bir kardeşime anlatmanız, tereddütlü olanlar varsa onları ikna etmeniz lazım, çünkü biz hep birlikte milletiz" denildiğinde de "mahalledeki kardeşler"e HDP seçmeninin, "bizim dinimiz"den olmayanların, "adam gibi ölmeyen" Kürtlerin, "teröristi ekranlarına çıkarmak suretiyle cici kız diye gösteren"lerin veya "aydın geçinen karanlıklar"ın dahil olmadığı anlaşılıyor. Aşağıdaki alıntı da kimlerin "biz"den sayılabileceklerini anlamamızı kolaylaştırıyor:

Kendileri veya ataları ülkemiz topraklarının dışında doğmuş milyonlarca kardeşimiz var ki, hepsi de sonuna kadar yerlidir, sonuna kadar millidir. Halen ülkemiz dışında yaşayan milyonlarca kardeşimiz var ki onlar da sonuna kadar yerlidir, sonuna kadar millidir. Buna karşılık nerede doğmuş olursa olsun, nerede yaşıyor olursa olsun, tavrıyla, tutumuyla, imkânlarıyla, en önemlisi de kalbiyle bu coğrafyadan, bu milletten kopmuş olanları yerli ve milli olarak göremeyiz. (11. Muhtarlar Toplantısı)

Sonuç Yerine

Bu kısa blog yazısında detaylı bir analize girişmek mümkün olmasa da şimdiye dek verilen örnekler üzerinden bazı tespitlerde bulunmak mümkün. Birinci tespit, bir dönem çok sık düzenlenen muhtar toplantılarının temel işlevlerinden birisinin "bizden olan" ve "öteki olan" arasındaki ayrımı netleştirerek bu ayrımı mahalle ve köylerden başlamak suretiyle toplumun kılcal damarlarına yaymak olduğu yönündedir. Burada ötekileştirmenin tamamen tepeden inmeci bir biçimde dayatıldığını iddia etmemekle, yani Erdoğan'ın söyleminde gördüğümüz ötekileştirmenin hâl-i hazırda toplumun çeşitli kesimlerince benimsenen kültürel, toplumsal ve siyasal ön kabullerin dile getirilmesi olduğunu kabul etmekle birlikte, kimin hayatının değersiz addedileceği, kime yönelen saldırının cezasız kalacağı, kimlerin toplumsal hiyerarşinin alt basamaklarında yer aldığı bilgisinin devletin en üst makamınca teyit edilmesinin, "öteki"nin kim olduğu önceden biliniyor olsa dahi, ona karşı takınılacak tutumun belirlenmesinde önemli bir rol oynadığının altını çizme ihtiyacı hissetmekteyim. Özellikle gayriinsanileştirici söylemin siyasal iktidar tarafından yeniden üretilmesi, ötekine yapılacak her türlü saldırıyı, henüz saldırılar gerçekleşmeden meşrulaştırmaktadır.

İkinci bir tespit ise; HDP seçmeninin ötekileştirilmesinin etnik ve dinsel ayrımcılıkları meşrulaştıracak biçimde gerçekleştirildiğidir. Örneğin, Erdoğan 13. toplantıda "Biz Müslümanız, ben Müslüman olmayanlar için konuşmuyorum, Müslüman için konuşuyorum" derken hem mevcut dinsel ayrımcılığı yeniden inşa etmekte, hem de bu cümlenin bizzat devleti temsil eden cumhurbaşkanı tarafından dile getirilmesi suretiyle mevcut ayrımcılığın hangi biçimlerde dışavurulabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla bu türden söylemler, "öteki" olarak kategorize edilenlerin günlük hayat pratiklerini ciddi biçimde etkilemektedir. Buradan hareketle çeşitli ötekileştirme pratiklerinin bir arada işledikleri, örneğin dinsel ayrımcılıkla etnik ayrımcılığın birbiriyle iç içe geçmiş olduğu söylenebilir.

Üçüncü olarak, devletin en üst makamının "öteki"ne yönelecek her türden şiddet eylemini meşrulaştırmasının doğurduğu tehlikenin altını çizmek gerekir. Şiddet eylemleri (özellikle devlet şiddeti) genellikle daha büyük bir şiddetin önüne geçmeyi sağladığı iddiasından doğru meşrulaştırılır. Burada ise, bu türden hiçbir meşrulaştırma girişimine gerek görülmeden, silahsız aktörlere yönelen her türlü şiddetin meşrulaştırıldığını görüyoruz. Bu söylem HDP binalarına, seçim stantlarına, eylemlerine, üyelerine yönelen saldırıların cezasızlığının teyidi olarak okunmalıdır. Bu durumun gerek 1 Kasım öncesinde gerekse seçimleri takip eden dönemde Türkiye'nin birçok şehrinde gerçekleşen ırkçı ve ayrımcı saldırılara neden olduğu görülebilir. Alanya'da Kürtlere ait çok sayıda işyerinin yakılması,[3] Bolu'da Kürt inşaat işçilerini yakma girişimi,[4] Konya'da Kürt tarım işçilerinin çadırlarının yakılması,[5] Mersin'de Kürtlere ait işyerlerinin yakılması,[6] Ankara'da Kürt işçilere yönelik katliam girişimi[7] gibi olaylar bu saldırıları meşrulaştıran, adeta cezasızlık güvencesi veren devlet söyleminden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Kalıcı bir barış inşası ihtimalinin oluşabilmesi için bu sürecin geri çevrilmesi, bu sürecin geri çevrilebilmesi için ise yalnızca yukarıda örnek verdiğim türden saldırıların değil, bizzat şiddet eylemi sayılması gereken bu türden söylemlerin de kamusal alanda mahkûm edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, savaş koşullarından çatışmasızlığa geçiş mümkün olmayacak, dolayısıyla barış inşası girişimleri istenilen sonucu veremeyecektir. Bu yüzden, barışı hedefleyen aktörlerin önceliklerinden biri düşmanlık inşası sürecini tersine çevirebilmek olmalıdır.

[1] Recep Tayyip Erdoğan'ın 26.10.2015 tarihinde gerçekleşen 13. Muhtarlar Toplantısı'nda yaptığı konuşmadan alınmıştır.

[2] Doktora adayı, Universidad Nacional de Colombia.

[3] http://www.diken.com.tr/alanyadaki-irkci-saldirilarin-bilancosu-27-is-yeri-saldiriya-ugradi-11i-yakildi/

[4] https://www.demokrathaber.org/guncel/bolu-da-kurt-iscilere-irkci-saldiri-yuzlerce-kisi-8-isciyi-yakmaya-calisti-h54377.html

[5] https://www.demokrathaber.org/guncel/konya-da-kurt-tarim-iscilerine-irkci-saldiri-h53356.html

[6] http://www.diken.com.tr/mersinde-araclarin-plakalari-sokuldu-kurt-yurttaslarin-is-yerleri-yakildi/

[7] https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150908_beypazari_saldirilar

Barışı Radikalleştirmek yazı dizisi-11

Editör: Mehtap Tosun & Yasin Sunca

Redaksiyon & Son Okuma: Merve Fidan & Sevcan Tiftik

This project is funded by the European Union.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Bu blog yazısı Haklara Destek Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Demokrasi, Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Derneği'ne aittir ve Avrupa Birliği'nin ve/veya Haklara Destek Programı'nın görüşlerini yansıtmamaktadır.